

16. Yüzyıl Osmanlı Âlimi Taşköprizâde'de Meslekler ve Ekonomi

Mustakim Arıcı

İslam filozofları, Aristoteles felsefesinin fizik ve metafizik teorilerini ahlak ve siyaset felsefesinin farklı meselelerine uyarlamışlardır. Bunlardan biri de Aristoteles fiziğindeki dört unsurun toplum yapısını açıklayan bir model olarak kullanılmasıdır. Tûsî'nin *Ahlâk-ı Nâsırî*'sinde gördüğümüz bu anlatım, İcî, şarihleri ve Kınalızâde'de karşılık bulmuştur. Tûsî'ye göre dengeli bir toplum, dört unsurun uyumunda olduğu gibi kalem ehli, kılıç ehli, muamele ehli yani tüccar ve sermaye sahipleri, ziraat ehli şeklinde dört gruba ayrılır (Tûsî, H.1373, s. 305). Bunların ilki, din ve dünya işlerini ayakta tutan fakihler, kadılar, tabipler, münecimler, yazı, hesap ve benzeri mesleklerle meşgul olan ilim ve marifet sahibi bilginler sınıfıdır. İkincisi askerlerdir. Bunlar kendilerini halkın hayatına adayan yiğitlik ve cesaret erbabı olan savaşçı ve muhafızlardır. Üçüncüsü ticaret erbabıdır. Bunlar alım satım yapanlar ile erzak, yiyecek ve kıymetli giysileri alıp toplumsal düzenin temel ayakları olan halka getiren kervan sahipleridir. Dördüncüsü değirmenciler, çiftçiler ve temel gıda maddelerinin temini için zamanlarının büyük çoğunluğunu adayan diğer ziraat erbabıdır (Taşköprizâde, 2014, ss. 236-237). Bunların ilki, dört unsurdan suya, ikincisi ateşe, üçüncüsü havaya

* Bu makale *İnsan ve Toplum: Taşköprizâde'nin Ahlak ve Siyaset Düşüncesi* (2016, Ankara: Nobel) başlıklı çalışmamızdan derlenmiştir.

@ Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, mustakimarici@gmail.com

0000-0002-3021-3571

➔ Arıcı, M. (2020). 16. Yüzyıl Osmanlı Âlimi Taşköprizâde'de Meslekler ve Ekonomi. İş Ahlakı Dergisi, 12 (2), ss. 203-214

© İGİAD
DOI: 10.12711/tjbe.2019.12.2.0026B
İş Ahlakı Dergisi, 2019
isahlakidergisi.com

Başvuru : 15.07.2019
Revizyon : 14.11.2019
Kabul : 02.12.2019
Yayın : 17.02.2020

ve dördüncüsü de toprağa tekabül eder.¹ Ancak bunların arasından da bazıları daha seçkindir (*el-ehyâr*). Bunların arasında ilk olarak fetva ehlini saymamız mümkündür. Bunlardan sonra kadılar gelir ki bunlar, toplumsal fayda bakımından temel yapı taşı mesabesinde. Toplumsal düzen ve hatta âlemin düzeni bunlar sayesinde devam eder. Bu seçkin zümre arasında olan bir diğer grup muhtesiplerdir. İlimlerin yazımıyla meşgul olanlar da bu seçkinler arasındadır. Devletin hesap kitabını tutanlar, defterleri kaydedenler ve divanların kaydını tutanlar da bu seçkin zümredendir ki bunlar, kamu mallarının bekçileri, işlerin koruyucuları, devletin temeli, devlet ve dinin hizmetçisidir (Taşköprizâde, 2014, ss. 236-239).

Düzen içinde bir toplum inşası, toplumun temel yapı taşı olan aileyi ve insanın çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan meslek ve sanatları gerekli kılar. Zira insan, diğer canlılara nispetle hayatını sürdürabilmesi, akli ve bedenî anlamda yetkinleşebilmesi için daha fazla ilgiye ve tam bir düzene gereksinim duyar. Bu, insanın mizacının diğer canlılardan daha mutedil olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanın besinlerin doğadaki hâlleriyle beslenmesi mümkün değildir aksine insan bunlardan yararlanmak için birtakım işlemlere ihtiyaç duyar ve bu işlemleri her seferinde baştan almak imkânsızdır. Dolayısıyla ihtiyaç anında besinlerin korunmasını mümkün kılan bir mekânın ve onu saklayacak bir koruyucunun olması kaçınılmazdır (Taşköprizâde, 2014, ss. 174-175). Taşköprizâde Ahmed Efendi (ö. 968/1561) bu anlatımla insanın bedenî ihtiyaçları gereği korunaklı bir mekânda ve kendisini dünyaya getiren insanların gözetiminde yaşamasının bir zorunluluk olduğunu, ailenin de bu işlevi gören bir kurum olduğunu anlatmak ister. Aile ortamı ayrıca türün devamı açısından da gereklidir. Türün devam ettirilmesi, rastgele herhangi bir cinsel birliktelik ile sağlanmaz bilakis soyun karışmaması, aile farkının ortadan kalkmaması ve aile büyüklerinin ihtiyaç anında bakımları için dinin belirlediği şekli ve hâliyle evlilik, insan için hayati öneme sahiptir. Dolayısıyla eşler arasında kurulan ve çocuklarla genişleyen aile kurumu hem bireyin hem de türün devamı açısından kaçınılmazdır. Çocuk sayısı artınca meşgaleler ve yeme-içme işi çoğalınca çocukların bakımını üstlenecek cariye ve kölelere de ihtiyaç duyulur. Bu birliktelik hâli, ihtiyaçları karşılayacak olan para ya da mal ile temin edilir. Bütün bunlara yani eşler, çocuklar, mal ve hizmetçilerden oluşan birlikteliğe aile denilir (Taşköprizâde, 2014, ss. 174-175).

İnsanın yeme, giyinme ve barınma gibi her bir ihtiyacını tek başına karşılaması mümkün değildir. Nitekim “Her bir lokma bin elin emeğine bağlıdır” sözü, insanın ihtiyaçlarının birçok aşamadan geçtikten sonra kullanıma hazır hâle geldiğine telmihen

1 Taşköprizâde burada muhtemelen sehven askeri havaya, ticaret erbabını da ateşe benzetir.

söylenmiştir. Bu durum da insanı hemcinsleriyle bir arada yaşama zorunluluğuna sevk etmiş ve insanlık medenî yaşam formlarını tesis etmiştir. Taşköprizâde yerleşik hayatın toprağa ve tarıma bağlı olmakla kurulduğunu açık bir şekilde belirtmese de toplumsal hayatı mümkün kılan temel alanların başında ziraatı sayması önemlidir. Ziraat, insanın besin ihtiyaçlarının büyük çoğunluğunu karşıladığı gibi birçok el sanatı ve mesleği de beraberinde getirmektedir. Zira yukarıdaki sözden de anlaşıldığı gibi buğdayın ekmek aşamasına gelinceye kadar geçirdiği aşamalar, bir lokmanın ne kadar çok mesleği gerektiğini gösterir. Bir önceki başlıkta anlattığımız üzere toplumsal hayatı mümkün kılan ana meslekler dörtle sınırlanmıştır. Ancak bu sayı, insanın en temel ihtiyaç alanları dikkate alınarak söylenmiş olup elbette ki medeni hayat tek başına bu meslek, zanaat ve el sanatlarıyla yetkin bir şekilde gerçekleşmez.

İslam ahlak ve siyaset felsefesi metinleri bu tartışmalara ve konulara ayrıntılı olarak yer vermesi bakımından aynı zamanda birer iktisat metni olarak ele alınmalıdır. Bilhassa bu metinlerin “aile yönetimi” ve “siyaset” bölümleri, iktisat tarihi açısından kayda değer verilere sahiptir. Zira insanın fert ve aile olarak ayakta kalmasını sağlayan unsurlardan biri, mal ya da paradır. İnsana bir miras kalabilir veya kişi bir bağış ya da buluntu ile de mal sahibi olabilir. Ancak bunların elde edilişi iktisadi açıdan tartışılacak bir husus değildir. Bu açıdan mal ya da paranın elde edilişi ile ilgili kayda değer durum el emeğinin ortaya konmasıdır. Paranın nasıl harcanılacağı ya da tasarruf edileceği de bir diğer bahistir (Taşköprizâde, 2014, ss. 176-177). Paranın nasıl kazanılacağı, yapılan mesleklere bağlıdır. Bu açıdan ahlak kitaplarının aile yönetimi bölümleri meslekler hakkında önemli tartışmalara yer verir. Siyaset bölümlerinde ise toplumu oluşturan sınıflar tartışılırken farklı meslek grupları ele alınır. Bu metinlerin çoğunda gördüğümüz gibi Taşköprizâde de insanların farklı yaratılış ve kabiliyetlere sahip olmasını, Allah'ın hikmetinin tecellisi olarak yorumlar ve farklı mesleklerin icra edilmesini, insanlar arasındaki bu farklılık üzerinden temellendirir. Zira insanın çok sayıdaki ihtiyacını tek başına karşılaması mümkün olmadığından bu ihtiyaçları toplumda birilerinin görmesi gerekir. Allah'ın hikmeti, insanlarda doğal farklılıkların, görüş ve ideal ayrılıklarının olmasını gerektirmiştir ki bu şekilde her biri, bir diğerinin zanaat ve işinden farklı bir zanaat ve işe istek duymuş oldu, her bir grup tıynetine uygun düştüğü için itibarlı olsun daha az itibarlı olsun kendini yaptığı işe verdi. Taşköprizâde'ye göre bu, Allah'ın katından kullarına olan bir rahmeti ve cömertliğidir. Eğer insanlar meyil bakımından eşit seviyede olsaydı ve herkes aynı işlere yönelseydi toplumda ihtiyaç duyulan birçok meslek yerine gelmezdi. Böyle bir durum toplumsal açıdan büyük bir mahzur ortaya çıkarır. Aynı şekilde insanların fakirlik ve zenginlik bakımından da aynı seviyede olmaması böyle bir hikmetin gereğidir (Taşköprizâde, 2014, ss. 220-221). Bu yara-

tılış farklılığı, insanları farklı işler yapmaya yöneltir. Taşköprizâde meslekleri birkaç katmanda ele alır. Öncelikle toplum fertlerinin tüm ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için zorunlu olan temel meslekler yukarıda da zikredildiği gibi dört tanedir. Ziraat insanın beslenme ihtiyacını karşılariken giyim kuşam terzilikle, barınma inşaatçılıkla giderilir. İnsanlar arasındaki uyumu ve bir arada yaşamayı, farklı karakterde ve tabiattaki toplum fertleri arasındaki düzeni belirleyen ise siyasettir. Siyaset bu anlamda bir meslektir. Bunların dışındaki meslekler bunlara hizmet eden mesleklerdir. Demircilik ziraata, ip eğirme sanatı terziliğe, marangozluk inşaatçılığa, yazıcılık ve muhasebecilik de siyasete hizmet eder (Taşköprizâde, 2014, ss. 62-63).

Taşköprizâde bir başka açıdan insanın kazancına sağladığı fayda ve kazançtaki risk durumları açısından da meslekleri tasnif etmiştir. Bu tasnifte de doğrudan tek tek meslekler şeklinde değil ana meslek grupları şeklinde bir ayırım vardır. Buna göre kazancı en bol olan sahalar, ticaret ve el sanatı ya da zanaattır. Ancak insanların geçim temini sadece bunlar ile değildir, ziraat ve hayvancılık da önemli bir geçim yoludur. Taşköprizâde'ye göre ziraat en çok azim isteyen ve kârı en az olanıdır, ticaret ise bunun tam tersidir, hayvancılık ise ikisinin arasındadır. Az olsa bile bir el sanatıyla uğraşma daimî bir kâr getirir ve diğerlerinden daha az zarara uğrar (Taşköprizâde, 2014, ss. 176-177).

Taşköprizâde *Ahlâk-ı Nâsırî* ve *Ahlâk-ı Alâî* gibi metinlere uyarak meslekleri bir başka açıdan daha tasnif etmiştir. Buna göre toplumda yüksek itibar gören, orta seviyeli ve en az itibar edilen şeklinde üç sınıf meslek vardır. (i) Birinci sınıf meslekler de üç tabakadır. Bunların ilki, iyi yönetim, doğru düşünce ve istişare gibi akılla ilgili olanlardır ki bunlar, vezirler ve ülkeleri yöneten bürokratların meslekleridir. İkincisi, belagat, yazı, tıp, münecimlik ve benzerleri gibi edebî ilimler ve elit bir eğitim alanların icra ettiği mesleklerdir. Üçüncüsü, süvarilik, düşmanı caydırma, geçitlerin korunması gibi yiğitlik isteyen işlerdir bunlar da askerler ve komutanların icra ettiği askerlik mesleğidir. (ii) İkinci sınıf, insanın ihtiyaç duyduğu zorunlu işlerdir. Ticaret, demircilik, ziraat gibi insan doğasının tiksinimediği meslekler böyledir. (iii) Üçüncü sınıf, itibarı olmayan mesleklerdir. Bunlar da ya karaborsacılık ve sihir gibi herkesin maslahatına zarar verir ya kumar ve şarkıcılık gibi erdeme aykırıdır ya da deri tabaklama gibi insan doğasının tiksinimesini gerektirir. Ancak bu son söylenen türdekiler, yapılması gerekli ve zorunlu işler oldukları için aklen çirkin olmadığı gibi bunları yapmada dinî açıdan da bir mahzur yoktur (Taşköprizâde, 2014, ss. 178-179).

Fârâbî (ö. 339/950) *Fusûlü'l-medeni'*de oluşturulacak olan bir fonla maksatları para kazanmak olmayan ve toplumun dinî ihtiyaçları için çalışanların (*hameletü'd-dîn*) karşılıklarının verilmesi gerektiğini söylerken (Fârâbî, 1961, ss. 145-146)

Nizâmülmülk (ö. 485/1092), ulemanın geçimlerinin beytül mâlden temin edilmesinin padişah üzerine vacip olduğunu dile getirir (Nizâmülmülk, 2009, s. 77). Farklı literatürlerdeki bu örnekler, Osmanlı ulemasına tarihsel bir arka plan sunar. Bu bağlamda Taşköprizâde'nin de Fârâbî ve Nizâmülmülk'e benzer düşüncelere sahip olduğu görülmektedir. O, imamlar ve müezzinlerin durumuna özel olarak işaret eder. Ona göre devlet başkanı, imam ve müezzinlerin nafakalarını karşılamalıdır.² Zira böyle olmazsa geçimlerini karşılama isteği, onları vazifelerini ifa etmekten alıkoymaktadır. Bu da toplum açısından sakıncalı bir durumdur (Taşköprizâde, 2014, ss. 256-257). Devlet başkanı âlimleri de gözetmeli, gelirlerini beytül mâlden karşılamalı, fakih olmayan her yere insanlara fıkhi hükümleri anlatacak fakihler atamalıdır (Taşköprizâde, 1968, 1, ss. 410-411).

Demek ki toplumun bir yasa ve düzene göre devam edebilmesi için birtakım mesleklerin yapılması ve bundan öte mesleklerde devletin düzenleyiciliği ve takipçiliği zorunludur. Öte yandan tembelliğe ve toplumu ifsat eden bazı mesleklere de izin verilmemelidir. Hatta İbn Sînâ'ya göre yasa koyucu, tembellik ve boş durmayı yasaklamalı, hiç kimsenin zorunlu ihtiyacını başkasından temin etmesine ve hiçbir külfete katlanmadan yan gelip yatmasına izin vermemelidir (İbn Sînâ, 2005, 2, s. 195). Taşköprizâde'ye göre de tembellik, fert ve toplum açısından birçok olumsuz sonuçları olan bir hastalıktır. Mesela; aylak bir kişinin eşi ve çocuklarının ihtiyaçlarının temini için yerine getirmesi gereken görev ve yükümlülüklerini yapmaması, açlığa bile yol açacağından türün ve neslin devamı için bir tehdittir (Taşköprizâde, 2014, ss. 84-85, 158-159). Tembellikle mücadele kadar önemli olan bir başka husus, toplum yapısına zarar veren mesleklerin bertaraf edilmesidir. İbn Sînâ işlenmesinde toplum için bir maslahat olmayan hatta maslahat ve toplumsal menfaatleri yok eden kumar, hırsızlık, yankesicilik ve kadın ticareti gibi şeylerin yasaklanması gerektiğini düşünür. Toplumsal faydayı ayakta tutan sanat ve meslekleri yok eden faizin durumu da böyledir.³ Zina ve eş cinsellik de yasaklanması gereken şeyler arasındadır. Eş cinsellik, toplumun kurucu unsuru olan evlilik ve ailenin terk edilmesine yol açan bir illettir (İbn Sînâ, 2005, 2, ss. 196-197). Felsefi bir dille ortaya konan bu görüşlerin yansımalarını Osmanlı uleması üzerinde de görebiliriz. Taşköprizâde gayrimeşru yollara başvurarak ve sahtekârlık yaparak kazanç temin edenlerden bahseder. Bunlar hırsızlık, yankesicilik gibi ya da kör veya total numarası yaparak dilenmek gibi şeylerdir. Bir de sihir,

2 Münecimbaşı, müezzinlik ve kayımlık gibi cami hizmetlerinin 880/1475-1476 yılında II. Mehmed'in emriyle devlete bağlandığını ifade eder (bkz. Münecimbaşı, 1995, s. 290).

3 Aristoteles (2011, 1, s. 24) de faizi, bütün servet edinme yolları arasında doğaya en aykırı yol olarak görür.

göz bağıklık, maskaralık ve fal gibi şeylere kafa yorup para kazanan fakat ruhlarını perişan eden tipler vardır (Taşköprizâde, 1968, 3, s. 371). Elbette ki bunlarla mücadele edilmelidir. Dönemin bir diğer âlimi Şîrvânî, toplumda icra edilen mesleklerin insanların yaşam kalitesine bir getiri sağlaması ve toplumsal düzenin korunmasına vesile olması gerektiğini söyler. Daha ileri giderek yönetim erkinin müdahale etmesi gerektiği alanlardan bahseder. Bu bağlamda insanın aklını başından alan içki ve benzeri şeylerin satımı, helal kazanç anlayışını dumura uğratan kumar, bedenini ifsat sebebi olan sihir, dinî hayata büyük zarar veren haram ve günah meslekler ve neslin ifsat sebebi olan zina gibi işler mutlaka ortadan kalkmalı ve yok edilmelidir. Netice olarak her bir meslek, dinin koruma altında olmasını zaruri gördüğü beş ilkenin yani akıl, din, nesil, mal ve canın maslahatını gözetmelidir. Eğer yapılan işlerden biri bunlardan birinin ifsat sebebi oluyorsa da ortadan kaldırılmalıdır (Şîrvânî, 2015, s. 366).

Taşköprizâde ve Kınalızâde Ali Efendi (ö. 979/1572) gibi müelliflere göre kazanç temininde riayet edilmesi gereken birtakım ahlaki ilkeler söz konusudur. Bunların başında da adalet ve kişilik onurunu gözetme gelmektedir. Bu iki ilkedeki ilki, muamelatta ve alışverişlerde eşitliği ve ölçüyü korumakla, hile ve eksikten kaçınmakla olur. İkincisi ise meslek türlerinden en itibarlı olanlarını, iffet ve insan onuruna en yakın olanları seçmeye, adi mesleklerden uzak durmaya bağlıdır. Ayrıca insanın geçimini temin ederken hürriyetini koruması ve kınanmadan uzak durması lazımdır (Taşköprizâde, 2014, ss. 176-177).⁴ Felsefi erdem anlayışında arzu gücünün erdemi olarak kabul gören iffet, insanın malı kazanıp harcamasında da ölçülü olmayı kapsayacak şekilde açıklanmıştır. Bu açıdan ahlak kitaplarında iktisadi hayatı tanzim eden etik hususları araştırmak isteyen bir araştırmacı bu bölümlere de temas etmek durumundadır. İffetin altında sayılan erdemlerden biri olan malını temiz tutmaya (*en-nezâhe*) iktisadi özgürlük (*el-hürriye*) de denilir. Bu, kişinin kendini herhangi bir itibarsızlığa uğratmadan ve başkasına da zulmetmeden malı kazanmasıdır. Bunun tefriti, kazancın, namusa leke sürme ve onursuzluğa sebep olan adi işlerden temin edilmesidir. Bunun gibi aç gözlü davranıp kişinin kazancını başkalarına zulmetmeden temin etmesi de önemlidir. Bu, haneye giren kazancın temizliğine işaret eder. Ayrıca malı sarf etme hususunda da bir ölçü vardır ve bu da malı güzel yerlerde harcamaktır. Bu aynı zamanda cimrilikle savurganlık arasındaki orta bir durumdur. İk-

4 Şîrvânî'ye göre malın harcanma adabı çerçevesinde kaçınılması gereken dört şey vardır: (i) Kişinin malını hizmetçiler, dostlar ve mahremlerine sarf etmemesi ve onlara harcamamasından doğan kepezelik. (ii) Hane halkının nafakasını gerektiği gibi karşılamama ile ilgili eli sıkılık hâli. (iii) Harcamaların maslahata göre değil de arzuya göre yapılmasından kaynaklanan israf. (iv) Bir maslahatı karşılamak için harcanması düşünülen ancak o maksadın hasıl olmamasıyla ortaya çıkan kötü yönetim (Şîrvânî, 2015, s. 365).

tisadi anlamda ölçülü olmanın bir tezahürü de kanaat erdemidir. Kanaat, harcamaları yeterli miktarda yapıp orta yollu olmak ve yiyecek, giyim kuşam gibi gereçlerde sade olmaktır (Taşköprizâde, 2014, ss. 82-83). Ancak bu bağlamda kanaatimize göre iktisadi hayatla ilgili en önemli erdem, cömertliktir (*es-sehâ*). Cömertlik; “verilmesi gerekli olan şeyi, verilmesi gerekli olana verilmesi gerektiği şekilde vermek” şeklinde tanımlanır. Cömertlik, kişinin mali durumuna ve cömertliği yapacağı muhataba göre değer kazanır. Mesela; yapılan bağış ile bunun sarf edildiği kişi arasındaki gereklilik ve uyum önemli bir kriterdir. Ayrıca bağış ile sarf edilen yerin niteliğine dikkat edilmelidir ki ikisi arasındaki uyum gözetilmiş olsun. Yine bağış yapılan yerin hak edişine göre bahşedilen miktara da dikkat edilmelidir. Böylece ikisi arasındaki uyuma riayet edilmiş olur. Cömertliğin tefriti cimrilik, ifratı da savurganlıktır (Taşköprizâde, 2014, ss. 88-89). Fakat şunu da ilave edelim ki cömertlik yapılan nesne her zaman maddi karşılığı olan bir şey olmaz. İnsanın sahip olduğu birtakım değerleri paylaşması da cömertlik kapsamındadır. Cömertlik, iffetin altında yer alsın da aynı zamanda birçok erdemi kapsayan üst bir erdemdir ve kapsamında altı erdem vardır.

Tablo 1: *Şerhu'l-Ahlâki'l-Adudiyye*'de Cömertliğin Alt Erdemleri ve Erdemsizlikleri

Erdemsizlik	Erdem	Erdemsizlik
İfrat	İtidal	Tefrit
السرف	الكرم	البخل
Savurganlık	İhtişam/Kerem	Cimrilik
السرف	الإيثار	البخل
Savurganlık	Diğerkâmlık	Cimrilik
السرف	الثَّيْل	البخل
Savurganlık	Alicenaplık	Cimrilik
السرف	المواساة	البخل
Savurganlık	Paylaşıcılık	Cimrilik
السرف	السماحة	البخل
Savurganlık	Bahşetme	Cimrilik
	المسامحة	
	Feragat	

Kerem, yüce ve önemli şeyleri insanın kolaylıkla ve gönül hoşnutluğu ile vermesidir. Diğerkâmlık (*îsâr*), kişinin ihtiyacından vazgeçip başkasına vermesidir. Yani verdiği malı kendi ihtiyaçlarının karşılanması için sarf etmekten vazgeçip onu başkasına harcamasıdır. Alicenaplık, kişinin infakı mutlulukla yapmasıdır. Paylaşıcılık, dostları gözetip nimetleri onlarla bölüşmektir. Bahşetme/lütufkârlık, harcanması gerekmeyenleri fazladan harcamaktır. Feragat, terki gerekli olmayan şeyleri tok gözlülükten dolayı bırakmaktır (Taşköprizâde, 2014, ss. 88-93). Bu erdemlerin dışında özellikle Allah yolunda yapılan harcamalarda bazı ilkeler göz önünde tutulmalı ve beş şeyden kaçınmalıdır ki bu şeyler; hesap günü, kişinin yaptığı salih amelleri boşa çıkarmasın. Bunların ilki, gönülsüzlük ve nefsin hoşuna gitmeden vermektir. İkincisi, başa kakmaktır. Üçüncüsü, incitmeden kaçınmaktır. Dördüncüsü, riyadan ve teşekkür beklentisinden kaçınmaktır. Beşincisi de infakını fakirliğini gizleyene yapmaktır (Taşköprizâde, 2014, ss. 180-181).

Kaynakça | References

- Aristoteles. (2011). *Politika* (14. Baskı). M. Tunçay (Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Fârâbî. (1961). *Fusûlü'l-medenî*. D. M. Dunlop (Nşr.). Cambridge: Cambridge University Press.
- İbn Sînâ. (2005). *Kitâbü's-şifâ/metafizik (el-ilâhiyyât)*. E. Demirli ve Ö. Türker (Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Müneccimbaşı. (1995). *Câmî'ü'd-düvel: Osmanlı Tarihi: (1299-1481)*. A. Ağırakça (Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Nizâmülmülk. (2009). *Siyasetname*. M. T. Ayar (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şîrvânî, S. (2015). *El-fevâidü'l-hâkâniyye*. M Arıcı (Çev.). Ameli felsefe. Ö. M. Alper (Hzl). *Osmanlı felsefesi: Seçme metinler* içinde (ss. 359-371). İstanbul: Klasik Yayınları.
- Taşköprizâde. (2014). *Şerhu'l-ahlâki'l-adudiyye: Ahlâk-ı adudiyye şerhi*. E. İçöz (Thk.). M. Arıcı ve M. Arıcı (Çev.). İstanbul: TYEKBY.
- Taşköprizâde. (968). *Miftâhü's-sa'âde ve misbâhü's-siyâde fi mevzû'âti'l-ulûm* (3 Cilt). K. Bekrî ve A. Ebû'n-Nûr (Thk.). Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Hadîse.
- Tûsî, N. (H.1373). *Ahlâk-ı nâsirî* (5. Baskı). A. R. Haydarî ve M. Minovî (Nşr.). Tahran: Şirket-i Sihâmî.

Taşköprizâde Ahmed Efendi

Bir Osmanlı ulema ailesi olan Taşköprizâdelerin menşei, Taşköprizâde Ahmed Efendi'ye göre Orta Asya'ya dayanmakta olup ilk mensupları Cengiz Han'ın batıya akınları sırasında Afganistan ve İran üzerinden Anadolu'ya gelerek Kastamonu Taşköprü'ye yerleşmiştir. Ailenin ilk meşhur siması, Hayreddin Halil Efendi b. Kâsım b. Hacı Safâ'dır (ö. 879/1474-75). Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin babası olan ve 857/1453'te doğan Muslihuddin Efendi, II. Bayezid tarafından Şehzâde Selim'e hoca olarak tayin edildi. Kısa süren Halep kadılığı dışında babasının tavsiyesine uyup ömrünü müderrislikle geçirdi ve İstanbul'da vefat etti (935/1529) (İpşirli, 2011, s. 154).

İsâmüddin Ebü'l-Hayr Ahmed b. Mustafâ b. Halil er-Rûmî el-Hanefî (ö. 968/1561) daha yaygın bilinen adıyla Taşköprizâde ya da Taşköprülüzâde 14 Rebiülevvel 901 (2 Aralık 1495) tarihinde dünyaya geldiğini söyler. Başlangıç döneminden Kanuni Sultan Süleyman zamanına kadarki âlimlerin biyografilerini derlediği *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fi ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye* adlı eserinin sonuna kendi biyografisini eklemiş olması hasebiyle hayatı hakkında ayrıntılı bilgilere sahip olabilmekteyiz (Taşköprizâde, 1985, s. 553). Öyle ki hangi tarihte, kimden, hangi eserleri okuduğu ve nerede, ne kadar görev yaptığı gibi biyografisiyle ilgili malumata bizzat ilk elden ulaşılabilmektedir. Bursa'da bir ulema ailesinde doğan Taşköprizâde'nin hocaları arasında babası Mustafa b. Halil Muslihuddin (ö. 935-936/1529) ve amcası Kivâmüddin Kasım önemli bir yerde durmaktadır. Osmanlı medrese müfredatı ve geleneğine göre bir tahsil hayatı geçiren Taşköprizâde babası, amcası ve dayısından okumasının yanında onun hocaları arasında Şeyhülislâm Muhyiddin el-Fenârî (ö. 953/1547) ve Mahmud b. Muhammed Kadızâde Mirim Çelebi (ö. 931/1524) gibi dönemin birçok ünlü âliminin olduğu da görülmektedir (Taşköprizâde, 1985, ss. 552-560).

Taşköprizâde müderrisliğe Dimetoka Medresesi'nde başladıktan (931/1525) sonra 1526 yılında İstanbul'da İbn Hacı Hasan Medresesi'ne tayin olmuştur. Daha sonra sırasıyla 936/1531'de Üsküp İshakiye Medresesi'ne, 942/1536'da İstanbul Kalenderhane Medresesi'ne, 944/1537'de İstanbul Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne, 945/1539'da Edirne Çift Medreseler'e, 946/1539'da Sahn-ı Seman müderrisliğine ve nihayet 951/1544 Edirne Sultan Beyazıd Medresesi'ne atanır. Yirmi yılı aşkın bir süre müderrislik yaptıktan sonra 952/1544 yılında Bursa kadılığına tayin olduktan kısa bir süre sonra tekrar Sahn-ı Seman müderrisliğine getirilen Taşköprizâde, 958/1551 yılında da İstanbul Kadısı olmuştur. Bir süre bu görevi ifa ettikten sonra meşguliyetinin, kendisini ilmî çalışmalardan alıkoyduğundan bahseder. Bu dönemde dıçar olduğu bir göz hastalığı ölümüne kadar devam eden Taşköprizâde, hayatının son üç yılını gözleri görmez bir hâlde geçirmiş ve 30 Receb 968/15 Nisan 1561'de vefat etmiştir (Süruri, 2011, ss. 12-14). Mehmed Süreyya tarafından Fatih Camii civarındaki Aşık Paşa Tekkesi Mescidi karşısında bulunan Seyyid Velâyet Türbesi haziresine defnedildiği ifade edilse de araştırmacılar mezar taşına ulaşamadığını kaydederler (Süruri, 2011, s. 15).

Taşköprizâde Ahmed Efendi'nin oğlu Kemâleddin Efendi (ö. 1030/1621) babasından sonra ailenin en tanınmış üyesidir. 960'ta (1553) İstanbul'da doğan Kemâleddin Efendi, önce babasından ve onun arkadaşlarından ders gördü. Babası gibi müderrislik ve kadılık görevlerini ifa eden Kemâleddin Efendi, ondan farklı olarak Anadolu Kazaskerliği ve sonra da Rumeli Kazaskerliği gibi daha üst düzey kademelere tayin edilmiştir. Eserleri arasında en ünlüsü babasının *Miftâhu's-saâde ve misbâhu's-siyâde*'sinin Türkçe çevirisi olan *Mevzûâtü'l-ulûm* vardır (İpşirli, 2011, ss. 152-154).

Taşköprizâde, dil ve tarih ilimlerinin yanında akli ve nakli ilimlerin birçok sahasında eserler telif etmiştir. Bu eserlerinin arasında özellikle iki eser, Osmanlı ulema ve meşayihine dair biyografik bir kaynak olan *eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye* (Özcan, 2010, ss. 485-486) ve ilimler tarihi ve tasnifiyle ilgili bil yobibliyografik ve ansiklopedik bir kaynak olan *Miftâhu's-saâde ve misbâhu's-siyâde fî mevzû'ati'l-ulûm* (Kutluer, 2005, ss. 18-19) diğerlerine göre daha çok bilinen eserlerdir. Bu eserlerin yanında Kur'an ilimleri, tefsir, hadis ve fıkıh alanında ağırlıklı olarak şerh ve haşiye türü eserler kaleme alan¹ müellifin mantık, dil ilimleri, kelam ve felsefe sahalarında yazdığı eserlerinin büyük çoğunluğu ise yazma nüshalar hâlinindedir.

1 Taşköprizâde'nin dinî ilimler hakkındaki eserleri için bkz. Süruri, 2011, ss. 16-18.

Taşköprizâde'nin bazı eserleri yakın zaman önce Arapça neşir ve çevirileri ile birlikte yayınlanmaya başladı. Bunların arasında ilk olarak İslam Ahlâk Düşüncesi Projesi² kapsamında neşredip tercüme ettiğimiz pratik felsefe alanındaki *Ahlâku'l-Adudiyye Şerhi*'ni sayabiliriz.³ Taşköprülüzâde'nin eserlerini günümüz araştırmacıları ve okuyucusu ile buluşturmayı hedefleyen "Taşköprizâde Külliyyatı Projesi"⁴ kapsamında da bazı eserler neşredilmiş olup *Keşşâf Hâşiyesi* (2016, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yayınları) buna örnek olarak zikredilebilir. Ayrıca 18-20 Kasım 2016 tarihlerinde, İlmi Etüdler Derneği (İLEM), İstanbul Medeniyet Üniversitesi ve İlim Sanat Tarih ve Edebiyat Vakfı (İSTEV) tarafından düzenlenen "Uluslararası Taşköprülüzâde Sempozyumu", 16. yüzyıl Osmanlı âlimine gösterilen ilginin son örneklerinden biri olarak zikredilebilir.

Kaynakça | References

- İpşirli, M. (2011). Taşköprizâdeler. *DİA*, 40, 154.
- Taşköprizâde. (1985). *Eş-şekâiku'n-nu'mâniyye fî ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye*. A. S. Furat (Nşr.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Süruri, A. (2011). *Taşköprüzade'nin el-mealim'i ve kelami görüşleri*. Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özcan, A. (2010). Eş-şekâiku'n-nu'mâniyye. *DİA*, 38, 486-485.
- Kutluer, İ. (2005). Miftâhu's-saâde. *DİA*, 30, 18-19.
- Taşköprizâde. (2014). *Şerhu'l-ahlaki'l-adudiyye*. E. İçöz ve M. Arıcı (Thk.). M. Arıcı (Çev.). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Taşköprizâde. (2016). *Ahlâk ve siyaset risaleleri*. M. Arıcı (Thk. ve Çev.). İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi Yayınları.
- ARICI, M. (2016). *İnsan ve toplum: Taşköprizâde'nin ahlâk ve siyaset düşüncesi*. Ankara: Nobel Yayınları.